

ALEKSANDRAS ILGAŽAS DARBĪBA LATVIJAS MĀKSLAS VĒSTURĒ 20. GS. 30. UN 40. GADOS

KATRĪNA ŠEIKINA

Bakalaura grāds vizuāli plastiskajā mākslā

E-pasts: katrina.seikina@gmail.com

ANOTĀCIJA

Rakstā aplūkota mākslas vēsturnieces Aleksandras Ilgažas darbība Latvijas mākslas vēsturē 20. gs. 30. un 40. gados. Pētījuma uzmanības lokā ir Ilgažas studijas Latvijas Universitātē, darbība Tēlotājas mākslas kooperatīvā un Valsts Mākslas akadēmijā (tag. Latvijas Mākslas akadēmija). Skatīts viņas veikums mākslas vēstures materiālu sistematizācijā un metodoloģiskajā izstrādē, un pievērsta uzmanība mākslas vēsturnieka Borisa Vīpera ietekmei uz Ilgažas akadēmisko un profesionālo izaugsmi.

Pētījuma rezultātā apzināti un sistematizēti vēsturnieces materiāli, atklājot viņas ieguldījumu mākslas vēstures pētniecībā. Raksta pamatā ir Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva un Latvijas Valsts vēstures arhīva, kā arī Latvijas Mākslas akadēmijas Informācijas centra materiāli.

Atslēgvārdi: Aleksandra Ilgaža, mākslas vēsture, Latvijas Mākslas akadēmija, Tēlotājas mākslas kooperatīvs, Boriss Vipers.

IEVADS

Aleksandras Ilgažas vārds Latvijas mākslas vēstures lapaspusēs parādījies reti, un viņas darbība līdz šim ir maz pētīta. Pirmo reizi Ilgaža plašākā kontekstā tiek minēta mākslas vēsturnieces Ingridas Burānes sastādītajā izdevumā “Latvijas PSR Valsts mākslas akadēmija”, kas izdots 1989. gadā Rīgā, izdevniecībā “Avots”. Šis izdevums veltīts mākslas akadēmijas 70 gadu jubilejai un piedāvā pārskatu par augstskolas pastāvēšanas vēsturi. Grāmatā iekļauta arī Ilgažas biogrāfija un viņas profesionālās darbības raksturojums. Līdz šim tas ir vienīgais izdevums, kur lasāms mākslas vēsturnieces dzīvesgājums. Jāņa Kalnača 2005. gada monogrāfijā “Tēlotājas

mākslas dzīve nacistiskās Vācijas okupētajā Latvijā. 1941–1945” tiek sniegts plašs pārskats par Latvijas mākslas un kultūras norisēm vācu okupācijas laikā, analizējot mākslinieku darbību un institucionālās struktūras šajā periodā. Šajā kontekstā tiek aplūkots arī Tēlotājas mākslas kooperatīvs. Aleksandras Ilgažas vārds grāmatā parādās fragmentāri, tomēr sniegts būtisks ieskats viņas profesionālajā darbībā vācu okupācijas laikā. Toties Ilzes Konstantes 2017. gada monogrāfijā “Staļina garā ēna Latvijas tēlotājā mākslā. 1940–1956” uzmanība pievērsta mākslas norisēm padomju okupācijā. Ilgaža minēta arī saistībā ar Tēlotājas mākslas kooperatīvu kā viena no personām, kas veidoja šīs organizācijas struktūru.

Neskatoties uz to, ka Ilgažas darbība nav pētīta, pieejamais pirmavotu klāsts ļauj iegūt dziļāku ieskatu viņas dzīvē un darba gaitās, atklājot viņas profesionālās intereses. Visplašākais dokumentu klāsts pieejams Latvijas Mākslas akadēmijas Informācijas centrā (turpmāk – LMA IC), kur atrodas Aleksandras Ilgažas personīgās lietas un plašs fotogrāfiju klāsts. Pieļaujams, ka materiālus viņa pati ir nodevusi akadēmijai glabāšanā, un tie nonākuši LMA IC, kur atrodama informācija par LMA absolventiem un pedagogiem. Ilgažas dokumenti aptver laika posmu no 20. gs. sākuma līdz 50.–60. gadu mijai. Pētniecības gaitā izkristalizējās apjomīgākā kolekcija – Latvijas un Rietumu mākslas vēstures materiāli, kas pēc sistematizēšanas veidoja trīs kastes ar detalizētiem pierakstiem un pētījumiem. Līdztekus tam otro lielāko sadaļu veido studiju materiāli – mākslas vēstures lekciju pieraksti, kur detalizēti atklājas 20. un 30. gadu mākslas izglītības struktūra un metodes. Papildus LMA IC dokumentiem Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk – LNA-LVA) satur būtisku informāciju par Ilgažas darbu Mākslas akadēmijā. LNA-LVA 230. un 442. fondā ir darba pieredzes apraksti, dienesta gaitas un dažādas izziņas, kas atspoguļo viņas administratīvo lomu akadēmijā, iekļaujot arī detalizētu procesa aprakstu atstādināšanai no amata 1949. gadā. Savukārt Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā (turpmāk – LNA-LVVA) atrodami materiāli no Ilgažas studijām Latvijas Universitātē un dokumenti no Bestuževa Augstākajiem sieviešu kursiem. Dokumenti palīdz izsekot Ilgažas centieniem iegūt akadēmisko izglītību un kandidāta grādu.

Aleksandra Ilgaža dzīves laikā ir uzrakstījusi trīs autobiogrāfiskus aprakstus, kas sniedz ieskatu gan viņas personīgajā, gan profesionālajā dzīvē. Pirmais no tiem tapis 30. gados, savukārt pārējie divi – 1944. un 1945. gadā. Izklāstos ir vispārējs pārskats par viņas dzīvi, akcentējot galvenos notikumus. Apraksti veido strukturētu pamatu, ko attiecīgi papildina pārējie avoti.

Darba procesā ietverta dokumentu izpēte un to sakārtošana hronoloģiskā secībā, izceļot atsevišķus notikumus un periodus Aleksandras Ilgažas biogrāfijā, lai izprastu viņas vietu un lomu Latvijas mākslas vēstures ainavā. Darbs rosina pārdomāt cilvēka atstāto mantojumu – ko ar to iesākt,

kā par to runāt un kā to pārvaldīt, lai tas būtu pieejams un saprotams nākamajām paaudzēm. Vienlaikus tiek akcentēta dažādu laikmetu un ideoloģiju ietekme. Ilgažas skrupulozā pieeja fotoattēlu atribūtikai – norādot ne tikai vietu un datumu, bet arī attēlotās personas – nodrošina precīzu informāciju, kas veicina pilnīgāku un daudzpusīgāku skatījumu uz attiecīgajiem notikumiem un laikmetu. Viņas rūpīgā attieksme pret dokumentiem liecina par augstu profesionālismu. Rezultātā saglabājušies vairāki vērtīgi materiāli kā laikmeta liecības, kuru izpēte palīdzētu pilnīgāk izprast Latvijas mākslas vēstures vidi 20. gadsimta 30.–40. gados.

ALEKSANDRAS ILGAŽAS CEĻŠ NO DZĪVES LAUKOS LĪDZ AKADĒMISKAJAI VIDEI

Aleksandra Ilgaža dzimusi 1896. gada 11. novembrī (23. novembrī pēc jaunā stila) Vecgulbenes Maderniekos. Viņas tēvs Otto un māte Minna bija evaņģēliski luteriskās draudzes pārstāvji (LNA-LVVA, 7427-1-2517, 22). Aleksandrai Ilgažai bija jaunākā māsa Tatjana, kura dzimusi 1904. gada 9. jūlijā (pēc vecā stila), bet diemžēl viņa mūžībā aizgāja pāragri – 1935. gada 13. maijā Vecgulbenes pagastā (Valdības Vēstnesis, 08.08.1936., 13).

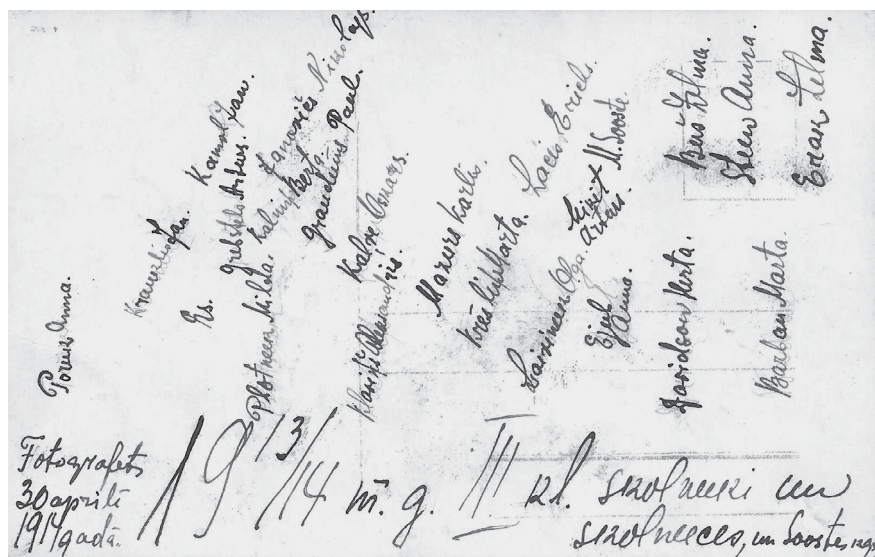
Pēc Aleksandras Ilgažas personīgajiem materiāliem var secināt, ka viņas kaimiņos Vecmadernieku mājās dzīvojusi mākslinieka Jūlija Madernieka ģimene. Madernieku mājas atradās netālu no Pededzes krastiem, un Ilgažas bērnība bija cieši saistīta ar gleznaino upes ainavu. Iespējams, tieši

1. attēls. Pededzes Līčos 1925. gada jūlijā (LMA, Kronvalda bulvāris 4)

Figure 1. In Pededze, homestead “Līči”, July 1925 (LMA, Kronvalda bulvāris 4)

ši dabas tuvība un ainaviskā vide veidoja viņas māksliniecisko pasaules uztveri. Ilgaža ir iemūžināta vairākās fotogrāfijās pie Pededzes upes un plašajās tuvējās pļavās, kur atainota lauku dzīves ikdiena. Attēli atklāj viņas jaunības dienu vidi. Tomēr lauku dzīve atstāja negatīvu iespaidu uz viņas veselību. Ilgaža pati atzīmējusi, ka smagais fiziskais darbs bērnībā nelabvēlīgi ietekmējis viņas turpmāko veselības stāvokli (LNA-LVA, 230–3–530, 4).

2. attēls. 1914. gada 30. aprīlis, skolnieki un skolnieces un [Mārtiņš] Soste. Aleksandra Ilgaža pirmajā rindā otrā no labās puses (LMA, Kronvalda bulvāris 4)

Figure 2. 30 April 1914, schoolboys and schoolgirls, and [Mārtiņš] Soste. Aleksandra Ilgaža, in the front row, second from the right (LMA, Kronvalda bulvāris 4)

Viņas pirmā izglītības iestāde bija Vecgulbenes “Krusta” pagasta skola, bet otrā – Lubānas pilsētas skola, kur Aleksandra Ilgaža mācījās no 1912. līdz 1915. gadam. Aleksandras Ilgažas fotogrāfiju kolekcija no Lubānas skolas laikiem sniedz unikālu ieskatu ne tikai skolas vidē un arhitektūrā, bet arī tālaika izglītības un kultūras dzīves norisēs Lubānā. Kolekcijā ietverti attēli ar skolasbiedriem un pasniedzējiem, un katra fotogrāfija ir rūpīgi anotēta – attēla aizmugurē norādīti personu vārdi un uzvārdi. Detalizētā informācijas fiksācija ļauj izzināt skolas kolektīvu. Pēc Lubānas skolas absolvēšanas Aleksandra Ilgaža mācības turpināja Sanktpēterburgas sieviešu ģimnāzijā, kuru absolvēja 1916. gadā (LMA IC, *Curriculum Vitae*). Tā paša gada rudenī viņa uzsāka studijas Bestuževa Augstākajos sieviešuursos, Juridiskajā fakultātē (LNA-LVVA, 7427–1–2517, 91). 1917. gadā, sākoties Februāra revolūcijai Krievijā, Ilgaža strādāja Kara zaudējumu komisijā Sanktpēterburgā (LNA-LVA, 230–3–530, 4). Tomēr tā paša gada vasarā viņa atgriezās Latvijā. Nestabilās politiskās un sociālās situācija dēļ Ilgaža ieņēma skolotājas amatu Vecgulbenes “Meiša” skolā (LMA IC, *Curriculum Vitae*), lai nodrošinātu sev un vecākiem iztiku. Paraleli darbam viņa palīdzēja vecākiem uzturēt saimniecību Maderniekos. Ilgaža neatgriezās Sanktpēterburgā, lai pabeigtu tur uzsāktās studijas (LNA-LVA, 230–3–530, 4). Tā vietā viņa 1919. gadā pārcēlās uz Rīgu, un jau 1920. gada rudenī viņa tika imatrikulēta kā Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Vēstures nodaļas studente (LMA IC, *Curriculum Vitae*).

STUDIJAS LATVIJAS UNIVERSITĀTĒ

Aleksandras Ilgažas akadēmiskās izglītības ceļš sākās ar studijām Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē (LMA IC, *Curriculum Vitae*). Tapāt kā citviet Eiropā, arī Latvijas Universitātes Vēstures nodaļā mākslas vēstures kursi tika pasniegti kā palīgdisciplīna (Kalnačs 2005, 69). Ilgaža Latvijas Universitātē apguva mākslas vēsturi pie Filipa Šveinfurta, viduslaiku mākslas vēsturi pie Leonīda Arbuzova, Grieķijas mākslas vēsturi pie Ernesta Felsberga un mākslas pedagoģijas kursu pie Aleksandra Dagues. Viņas akadēmiskās gaitas dalāmas vairākos posmos, un studiju pārtraukumi galvenokārt saistīti ar veselības problēmām (LNA-LVA, 230–3–530, 4). Ilgaža ar neatlaidību pēc pārtraukumiem atgriezās studijās, cenšoties paplašināt savas zināšanas. Oficiāli viņa pabeidza studijas 1930. gadā bez kandidāta grāda (LNA-LVVA, 7427–1–2517, 96). Neskatoties uz to, Ilgaža turpināja apmeklēt lekcijas un seminārus. No 1930. līdz 1936. gadam viņa piedalījās Borisa Vipera lekcijās un nokārtoja sešus seminārus mākslas vēsturē (Nostrādāti semināri mākslas vēsturē. LMA IC). Vipera sniegtās zināšanas papildināja viņas intelektuālo arsenālu. Ilgaža

vairākkārt lūgusi pagarināt kandidāta grāda izstrādes termiņu, tomēr viņai neveicās ar darba izstrādi. Ņemot vērā viņas akadēmiskās intereses, iespējams, Ilgaža vēlējusies rakstīt kandidāta grāda darbu par 19. un 20. gs. mijas latviešu māksliniekiem. Tomēr nav atrasti konkrēti norādījumi, kas apstiprinātu tieši šīs tēmas izvēli. 1939. gadā viņa no jauna iestājās Latvijas Universitātē (Latvijas Universitātes studentu karte. Rīgā, 09.10.1939. LMA, Kronvalda bulvārī 4), visticamāk, lai aizstāvētu kandidāta grāda darbu, taču šis mēģinājums noslēdzās bez rezultāta. LNA-LVVA pēdējie divi dokumenti saistīti ar atkārtotu iestāšanos augstskolā (LNA-LVVA, 7427-1-2517, 21), kur pēdējais ieraksts datēts ar 1941. gada 3. februāri ar paziņojumu par studiju beigšanu bez grāda (LNA-LVVA, 7427-1-2517, 96).

No studiju laika Aleksandra Ilgaža ir saglabājusī ievērojamu daļu lekciju pierakstu, kas sniedz būtisku ieskatu studiju procesā. Pieraksti ietver detalizētus lekciju konspektus un piezīmes, kas viņai bija svarīgs uzziņu avots ne tikai studiju laikā, bet arī vēlāk, pievēršoties pētniecībai. Pieraksti liecina par viņas rūpību un daudzpusību – lekcijas pierakstītas latviešu, krievu un vācu valodā un norāda uz daudzvalodību mācību procesā un Ilgažas valodu prasmi. Vislabāk saglabājušies pieraksti no Roberta Vipera, Borisa Vipera un Filipa Šveinfurta lekcijām, ko Ilgaža sakārtojusi vairākos sējumos.

Studiju gadi Latvijas Universitātē iezīmē nozīmīgu laika posmu viņas dzīvē. Neraugoties uz veselības problēmām un centieniem studijas apvienot ar darbu, Ilgaža teju divas dekādes veltījusi studijām. Boriss Vipers būtiski ietekmēja viņas tālāko nodarbošanos mākslas vēsturē – tieši viņš mudināja Ilgažu uzsākt darba gaitas Tēlotājas mākslas kooperatīvā. Vēsturnieces daudzveidīgās studijas, sistematiskie pieraksti, iesaiste studiju procesos veidoja pamatu viņas intelektuālajai attīstībai un profesionālajai izaugsmei.

DARBS TĒLOTĀJAS MĀKSLAS KOOPERATĪVĀ (1941–1944)

Paralēli Mākslinieku savienībai Tēlotājas mākslas kooperatīvu izveidoja Latvijas PSR Mākslas lietu pārvalde, tas tika veidots pēc Vissavienības mākslinieku kooperatīva “Vsekhudozhnik” parauga (Cielava 1983, 82). Kooperatīva mērķis bija apvienot atsevišķi darbojošos māksliniekus valsts pasūtījumu izpildīšanai un nodrošināt viņus ar darbu un nepieciešamajiem materiāliem, norādot uz padomju varas centieniem organizēt un kontrolēt mākslinieku darbību un mākslas kvalitāti jeb atbilstību ideoloģijai. Kooperatīva izveides process sākās ar 1941. gada 21. februāri, kad tika sasaukta pirmā sapulce, savukārt statūtus apstiprināja 27. martā (Cielava 1983, 82). Kooperatīva plānā bija izveidot savu mākslas salonu mākslas darbu pārdošanai.

3. attēls. Aleksandra Ilgaža, 1944. g. janvāris (LMA, Kronvalda bulvāris 4)

Figure 3. Aleksandra Ilgaža, January 1944 (LMA, Kronvalda bulvāris 4)

Kā kooperatīva centrālās darbības vieta tika izraudzītas telpas Vecrīgā, precīzāk – Vaļņu ielā 9. Tur arī tika plānota salona atrašanās vieta. Jau najās telpās 15. maijā notika dibināšanas sapulce, kurā izskatīja 182 mākslinieku pieteikumus (Cielava 1983, 83). 21. maijā notika kooperatīva pilnsapulce un valdes vēlēšanas, kurās vecākās grāmatvedes-darbvēdes amata uzdevumus uzticēja Aleksandrai Ilgažai, bet par valdes priekšsēdētāju iecēla Jāni Aiženu, viņa vietnieks bija Rūdolfs Alders (Konstante 2017, 69). Šajā periodā Ilgaža kļuva par Latvijas PSR mākslas darbinieku arodbiedrības biedru. Iesākto darbu pie kooperatīva attīstīšanas un izvēršanas apturēja nacistiskās Vācijas iebrukums Latvijas teritorijā. Neskatoties uz vācu okupantu ienākšanu Latvijas teritorijā, Tēlotājas mākslas kooperatīvs nepārtrauca darbību un arī pēc padomju varas atjaunošanas turpināja strādāt, kaut gan tika uzsvērts, ka Tēlotājas mākslas kooperatīvs ir jaunizveidojums, līdz ar to cenšoties to norobežot no iepriekšējā režīma. Vācijas okupācijas laikā kooperatīvs piedzīvoja lielu biedru skaita pieaugumu – apmēram 500 biedri kopumā (Kalnačs 2005, 69). Salīdzinot ar padomju okupācijas laiku, mākslinieku skaits organizācijā ir būtiski lielāks. Padomju varai atjaunojoties, Latvijā 1944. gadā tika nodibināta PSRS Mākslas fonda Latvijas nodaļas organizācijas komiteja, tāpēc nolēma Tēlotājas mākslas kooperatīvu iekļaut ražošanas kombinātā “Māksla” (Cielava 1983, 84). Attiecīgi 1945. gadā Tēlotājas mākslas kooperatīvs tika likvidēts PSRS kultūrpolitikas dēļ, lai apvienotu visas mākslas organizācijas un veidotu saskaņotu pieeju pārraudzībā un ideoloģijas realizācijā. Aleksandra

Ilgaža kooperatīvā sāka strādāt pēc Borisa Vipera norādījumiem. Posms no 1941. gada, kad Aleksandra Ilgaža uzsāka darbu Tēlotājas mākslas kooperatīvā, līdz 1945. gadam, kad kooperatīvu likvidēja, bija gana aktīvs, veicināja viņas profesionālo attīstību. Ilgaža raksta, ka “caur manām rokām izgāja ap četri tūkstoši darbu, kas man, manam mākslas pētniecības darbam deva daudz”. Šajā laikā Aleksandras Ilgažas raksti par māksliniekiem un mākslas dzīvi bija lasāmi laikrakstos. Mākslas vēsturniece publicējās izdevuma “Daugavas Vēstnesis” pielikumā “Māksla – Literatūra – Zinātne” informējot par grafiķu izstādi Rīgā (Ilgaža 1943, 4) un tādiem māksliniekiem kā Vilhelms Purvītis (Ilgaža 1942, 2), Jānis Kalmiņis (Ilgaža 1942, 2), Jānis Plēpis (Ilgaža 1942, 2), Jūlijs Jēgers (Ilgaža 1942, 2), Oskars Norītis (Ilgaža 1942, 2) un mākslinieku pulciņu “Rūķis” (Ilgaža 1945, 537). Pavisam īsu brīdi iznāca laikraksts “Līdums”, tur viņa rakstīja par Kultūras fonda laureātiem tēlotājā mākslā (Kalnačs 2005, 127).

DARBS VALSTS MĀKSLAS AKADEMIJĀ

Pēc Tēlotājas mākslas kooperatīva darbības beigām Aleksandra Ilgaža sāka strādāt Valsts Mākslas akadēmijā (tag. Latvijas Mākslas akadēmija) par zinātniskās bibliotēkas pārzini. Šis darbs ļāva viņai pievērsties mākslas vēstures zinātniskajam darbam. Ilgaža bija akadēmijas bibliotēkas vadītāja no 1945. gada janvāra līdz 1949. gadam, kad viņu atstādināja no amata. Līdztekus bibliotēkas darba pienākumiem viņai tika uzticēts lasīt mākslas vēstures kursu “Vakareiropas māksla no 16. līdz 18. gadsimtam” (LNA-LVA, 230–3–530, 4). Šis uzdevums varētu būt saistīts ar 1945. gada 10. maija padomes sēdi, kurā viens no punktiem, kas tika apspriests, bija mācībspēku trūkums mākslas vēsturē. Viens no piedāvājumiem bija piesaistīt akadēmijas pasniedzējus Kristapu Eliasu, Kārli Brencēnu un Aleksandru Ilgažu, kā arī no Maskavas mēģināt piesaistīt Borisu Viperu (LNA-LVA, 442–3–6, 5). Arhīvu dokumentos Ilgaža parādās ar dažādiem amata nosaukumiem, kas, iespējams, liecina par to, ka viņa vienlaikus ieņēmusi vairākus amatus. Zināms, ka viņa bijusi Mākslas vēstures katedras līdzstrādniece, lektore (LNA-LVA, 442–1–2–87, 17).

Viens no pirmajiem uzdevumiem bija sakārtot kara laikā haotiskā stāvoklī nonākušo bibliotēku (LNA-LVA, 442–3–6, 33). Aleksandrai Ilgažai bija jāizveido detalizēta kartotēka – grāmatu rādītājs un alfabētisks katalogs. Papildus kartotēkas izveidei plānā bija paredzēts iekārtot grafikas kabinetu, kas būtu specializēta telpa grafikas darbu glabāšanai un izpētei. Bibliotēkas rīcībā pieejamās telpās bija jāturpina apskatei izlikt mākslas darbu reprodukcijas – zīmējumus, gleznojumus un darbus dažādās grafikas tehnikās, kā arī jāturpina organizēt izstādes.

4. attēls. 1949. gada 8./9. jūlijs Mākslas akadēmijā. Priekšplānā attēla kreisajā pusē Aleksandra Ilgaža protokolē (LMA, Kronvalda bulvāris 4)

Figure 4. 8 or 9 July 1949 at the Art Academy. In the foreground on the left side of the image, Aleksandra Ilgaža is documenting the meeting (LMA, Kronvalda bulvāris 4)

Varas maiņas laikā vairākus pasniedzējus izskauda no amata, Aleksandra Ilgaža arī bija viens no mācībspēkiem, kas zaudēja darbu. 1948. gadā parādās sūdzības par bibliotēkas darbību un arī par pašu Ilgažu. Galvenais arguments, kas tika izmantots, bija nespēja savest kārtībā bibliotēku (LNA-LVA, 442-1-2-87, 23). Sūdzību kopums beidzās ar Ilgažas atstādināšanu no akadēmijas bibliotēkas vadītājas darba. 1949. gadā prorektors Georgs Kruglovs ziņoja par bibliotēkas nozīmi un nepieciešamību reorganizēt tās darbību (LNA-LVA, 442-1-2-87, 24). Aleksandras Ilgažas darba trūkumi tika izklāstīti detalizētā ziņojumā. Pirmkārt, ziņojumā norādīts, ka bibliotēkā nav kartotēkas, Ilgaža norāda uz materiāla un laika trūkumu kā galveno iemeslu tam. Ilgaža sniedza informāciju par sadarbību ar citām institūcijām un izdevniecībām, uzskaitot vairākus kontaktus: Ļeņingradas Mākslas akadēmijas bibliotēku, Puškina muzeju Maskavā, antikvariātu Blaumaņa ielā 38. Ziņojumā izskatīts jautājums par padomju mākslas propagandēšanu. Ilgaža atzīst, ka ir iegādājusies atsevišķus periodiskos izdevumus, bet neko vairāk, jo bibliotēkai trūkst līdzekļu. Taču novērtētāji šo argumentu uzskatīja par nepatiesu, atzina, ka viņai vairāk jāpievēršas ideoloģijas propagandēšanai ikdienas darba gaitās. Nobeigumā analizētas situācijas, kurās vēsturniecei bijuši konflikti ar bibliotēkas apmeklētājiem. Novērtētāji secina, ka Ilgažas personībā un darba ētikā ir vairāki trūkumi, tostarp politiskā nesagatavotība, nesadarbošanās ar sabiedriskajām

organizācijām, kā arī konfliktu uzsākšana ar studentiem. Papildus iepriekš minētajiem trūkumiem Aleksandras Ilgažas darbā uzsvērtā viņas labvēlīgā attieksme un godbijība pret Rietumeiropas mākslu un civilizāciju (LNA-LVA, 442-1-2-87, 24). Novērtējumu sniedza kadru daļas inspektors Aleksandrs Markovs un vecākā laborante Alise Iljina (LNA-LVA, 442-1-2-87, 23). 1949. gada pavēles norakstā Aleksandra Ilgaža atbrīvota no amata un viņas darba uzdevumi tiek nodoti mākslas vēsturniecei Ilzei Blahinai.

Aleksandras Ilgažas dzīvi pēc 1949. gada raksturo nenoteiktība un virkne noslēpumu, fragmentārais materiālu klāsts šo dzīves posmu apgrūtinā atšķetināt. Par turpmāko darbību informācija ir ierobežota. Tomēr zināmi ir apliecinājumi, ka Ilgaža turpinājusi darboties mākslas vēstures laukā, apkopojot informāciju par Latvijas mākslu un māksliniekiem. Mākslas vēsturniece turpināja pārrakstīt studiju laika lekciju pierakstus mašīnrakstā. Piezīmju lapā, kas pievienota mašīnrakstam, Ilgaža rakstījusi: "Varu teikt, ka, pārstudējot šeit teikto, tas sniedz man pamudinājumu jaunām ierosmēm, kādas līdz šim man vēl nebija radušās. Dievs, kaut tas būtu tavs prāts, man risināt tālāk šīs ierosmes, jo es tiešām nezinu, kas man jādara; mana slimošana jau man neļauj neko konsekventi un sistemātiski darīt! Nekur savā ikdienas dzīvē neredzu konkrētības, tādas nav. Bet jāvar pārdzīvot. Kā?!" Šie pieraksti datēti ar 1956. gada 10. janvāri.

NOBEIGUMS

Rakstā tika aplūkota visa autorei zināmā informācija par Aleksandru Ilgažu. Dokumenti bija fragmentāri, dažos gadījumos trūka kontekstuālu detaļu, kas labāk palīdzētu izprast situāciju. Darba izstrādes procesā materiālu klāsts tika rūpīgi sistematizēts, lai to pārskatāmi varētu izmantot arī turpmāk. Ilgažas fotoattēlu kolekcija sadalīta pa vairākiem posmiem, sākot ar sadzīves ainām Maderniekos, studiju gadiem Lubānas skolā un Latvijas Universitātē, kā arī viņas darba pieredzi Tēlotājas mākslas kooperatīvā un Valsts Mākslas akadēmijā. Turklāt sistematizēti arī Ilgažas vāktie materiāli par Latvijas un Rietumu mākslas vēsturi. Materiāli tematiski izdalīti arhitektūras, tēlotājas mākslas un lietišķās mākslas sadaļās. Rietumu mākslas vēsturē materiāli dalīti pa reģioniem un mākslas skolām.

Šajā pētījumā vienkopus skatīta vēsturnieces aktīvā darbība. Caur Ilgažas biogrāfijas prizmu var mēģināt izprast dzīvi 30. un 40. gados. Aleksandras Ilgažas pieredzi var skatīt kā precedentu intelektuālas sievietes dzīvē šajā periodā. Tā atklāj, kā politiskās pārmaiņas var ietekmēt indivīda dzīves gājumu. Aleksandra Ilgaža mācībām veltījusi ļoti ilgu laiku, uzsākusī studijas 1920. gadā, viņa turpināja apmeklēt dažādas lekcijas līdz pat 30. gadu beigām, kad teorētiski viņa jau sen skaitījās absolvējusi Latvijas

Universitāti. Vēsturniece nemitīgi rūpīgi mācījusies, skrupulozi pierakstījusi lekcijas, tad veidojusi konspektus un pārrakstījusi tos mašīnrakstā. Nozīmīgi, ka viņa nav atbrīvojusies no pierakstiem, tos glabājusi un periodiski pārskatījusi. Tagad sakārtotie dokumenti sniedz iespēju ielūkoties gandrīz 100 gadus senā pagātnē un uzzināt dažādu pasniedzēju metodiku, veidoto lekciju struktūru un stilu. Viņas darbības galvenais virziens nebija publikācijas presē. Ilgažu vairāk saistīja sistemātisks darbs ar materiāliem, kas ietver arī iedziļināšanos tēmā, taču viņas darbs nebija vērsts uz jauniem atklājumiem. Balstoties uz Borisa Vipera mācīto, mākslas vēsturniece turpināja viņa pieeju darbā ar šiem materiāliem. Ilgaža koncentrējās uz zināšanu sistematizēšanu, veidojot pamatīgu informācijas bāzi, kas būtu nodarīga arī citiem. Mākslas vēsturnieces vāktie un veidotie studiju materiāli tika izmantoti mākslas vēstures pasniegšanai Mākslas akadēmijā. Tos izmantoja arī citi pedagogi, kas materiālus integrēja savā lekciju saturā.

SAĪSINĀJUMI

LMA IC – Latvijas Mākslas akadēmijas Informācijas centrs

LNA-LVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs

LNA-LVVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERĀTŪRA

NEPUBLICĒTIE AVOTI

Bibliotēkas pārzīnes Ilgažas Aleksandras dienesta gaitas Latv. PSR valsts mākslas akadēmijā. LNA-LVA, 442–1–2–87, 17–24.

Curriculum vitae. Aleksandras Ilgažas lieta. LMA IC.

Dzimšanas apliecība (noraksts). LNA-LVVA, 7427–1–2517, 22.

Dzīves apraksts. LNA-LVA, 230–3–530, 4.

Latvijas Universitātes studentu karte. Rīgā, 09.10.1939. LMA, Kronvalda bulvārī 4.

Lūgums Latvijas Universitātes rektora kungam. LNA-LVVA, 7427–1–2517, 21.

Nostrādāti semināri mākslas vēsturē. LMA IC.

Protokols Nr. 3. LNA-LVA, 442–3–6, 5.

Protokols Nr. 9. LNA-LVA, 442–3–6, 33.

Sekmīgi beigusi LU vēstures pilnu kursu ar arodtiesībām, bet bez zinātn. grāda. LNA-LVVA, 7427–1–2517, 96.

Slushatel'nicy petrogradskih" vysshih" zhenskih" kursov" juridicheskago fakul'teta. LNA-LVVA, 7427–1–2517, 91.

PERIODIKA

Ilgaža, A., 1942. Gleznotājs Jānis Kalmīte. *Daugavas Vēstnesis. Māksla – Literatūra – Zinātne*, 5, 2.

Ilgaža, A., 1942. Gleznotājs Jūlijs Jēgers. *Daugavas Vēstnesis. Māksla – Literatūra – Zinātne*, 13, 2.

- Ilgaža, A., 1942. Mākslinieks Jānis Plēpis. *Daugavas Vēstnesis. Māksla – Literatūra – Zinātne*, 7, 2.
- Ilgaža, A., 1942. Oskars Norītis. *Daugavas Vēstnesis. Māksla – Literatūra – Zinātne*, 34, 1.
- Ilgaža, A., 1942. Vilhelma Purviša 70. dzimšanas dienā. *Daugavas Vēstnesis. Māksla – Literatūra – Zinātne*, 3, 2.
- Ilgaža, A., 1943. Grafiķu izstāde Rīgā. *Daugavas Vēstnesis*, 87, 4.
- Ilgaža, A., 1945. II Rūķis. *Karogs*, 5–6, 537–539.
- Tiesu sludinājumi. *Valdības Vēstnesis*, 08.08.1936., 13.

LITERATŪRA

- Cielava, S. (sast.), 1983. *Latviešu tēlotāja māksla*. Rīga: Liesma.
- Eliass, Ģ., 2006. Latvijas PSR Mākslas akadēmijas dibināšanas un 20 gadu darbības atcerei. Lāce, D. (sast.). *Māksla un politiskie konteksti*. Rīga: Neputns, 2006.
- Kalnačs, J., 2005. *Tēlotājas mākslas dzīve nacistiskās Vācijas okupētajā Latvijā. 1941–1945*. Rīga: Neputns.
- Kalnačs, J., 2023. LVU Filoloģijas fakultātes Mākslas zinātņu nodaļa (1944–1951). *Mākslas Vēsture un Teorija*, 27, 36–51.
- Konstante, I., 2017. *Staļina garā ēna Latvijas tēlotājā mākslā. 1940–1956*. Rīga: Neputns.

WORK OF ALEKSANDRA ILGAŽA IN LATVIAN ART HISTORY IN THE 1930S AND 1940S

KATRĪNA ŠEIKINA

Bachelor's degree in visual arts

E-mail: *katrina.seikina@gmail.com*

ABSTRACT

The article explores the work of art historian Aleksandra Ilgaža in Latvian art history during the 1930s and 1940s, focusing on her studies at the University of Latvia, her involvement in the Fine Arts Cooperative, and her role at the State Academy of Art (now the Art Academy of Latvia). It examines her contribution to the systematisation and methodological development of art historical materials, and draws attention to the influence of art historian Boriss Vipers on her academic and professional growth. As a result of the research, the materials left by the historian were identified and systematised, revealing her contribution to art history research. The article is based on the materials of the Latvian National Archives Latvian State Archive and Latvian State Historical Archive, as well as the Information Centre of the Art Academy of Latvia.

Keywords: Aleksandra Ilgaža, art history, Art Academy of Latvia, Fine Arts Cooperative, Boriss Vipers.

SUMMARY

The main aim of the research was to explore and reconstruct the biography of art historian Aleksandra Ilgaža in as much detail as possible, while emphasising her role in the history of Latvian art in the 1930s and 1940s. The final work is based on the need to systematise the range of materials left by Ilgaža. The tasks of the research include a chronological outline of the historian's life story, an analysis of her academic and professional activities and the significance of her contribution in the context of Latvian art history. The work is based on documents from the Information Centre of the Art Academy of Latvia, the Latvian State Archives and the Latvian State Historical Archives, while personal documents, lecture notes and photographs of Ilgaža supplemented the range of sources. The available literature on the period was consulted, the life of Aleksandra Ilgaža was studied, the historian's main areas of activity examined, including her work at the Fine Arts Cooperative and the State Academy of Art, and her work in art history research was evaluated.

The work is structured in several chapters, which thematically and chronologically encompass the life of Aleksandra Ilgaža. Her work in Latvian art history reveals a multi-layered and complex cultural and artistic environment in the 1930s and 1940s. As times and societal values change, so does the assessment of the historian's work. In the context of Soviet ideology, she was seen as overly friendly toward Western culture, while from a contemporary perspective, her work seems courageous without being saturated by ideology. The historian's life story also reveals aspects of gender roles and inequality in a historical context, offering a critical perspective and the interaction of social and political structures with the individual circumstances of human life. Her example imparts the ways how these factors shape an individual's life course and professional development.